

מסורת הש"ס

(א) נגזרת הערך מלחמה ופירוט רכסים גבוהים, (ב) נ"י מוס' מחלון קמ, ד"ה הני, (ג) (מספ"י פ"ד ה"ה), (ד) פסחים נד, (ה) צ"ב כה, (ו) כמ"א: דוטול, (ז) נלפניו הנרמף וזו והיא היא עין גערון ערך וז א"ל

תורה אור השלם

1. הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הדרום

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חמה וכו' תקופת תמוז צנידו כ"ל ומצת יונאה נמחק: (ב) ד"ה ואין תקופה מושכת מהכרזה אלא תני שעה (סמונ וכו' ער"ח) תמח': (ז) וצ"י כ"ל הגביה: (ג) תוס' ד"ה כאן וכו' אלא אמהות כ"ל וזאת צ"י נמחק: (ד) ד"ה ואין בין וכו' אלו משלימין לה בצ"א יום וכו' וגם ד' ומחלה שנסקו תקופת תשרי העודפות על צ"א היחי קצרות ובתקופת טבת היחי צינויות צ"י ר"ל כשתקופת תשרי נופלת בשלש שעות ביום תפול תקופת טבת בעשר ומחלה ביום ואי היום קצר ומשלימין אותם ה' שעות ומחלה בימים צינוים:

לעני רש"י

שובד"ר נשיאונדרייך. משני, בעל איכות נחוחה.

מוסף רש"י

עגלה בצפון. אותן כוכבים השמיים כעגלה, והוא מול שור (פסחים טז, ד). הולך אל דרום וסובב אל צפון. היקף היום קרוי הילול, שהוא בתוך החגל, וזהו היקף הילול קרוי סינוג, שהוא מקלט בחור, וזכיו לעולם המלכות בדרום אפילו ביום מרח ארט מהלך פחות מרח דרומית (ב"ב מה). וסובב אל צפון בלילה, אף בלילה קורה של תקופה תמוז אינו סובב פחות מרח צפונית (שם), פועמים מהלכתן. ביום ארוך של תקופת תמוז שהיא יונאה בקין לפניות מזורחת ושוקעת בקין מערבית לפניות, ופעמים מסבבתן. ביום קצר שהיא יונאה בקין מזרחית לדרומית ושוקעת בקין מערבית לדרומית ומהלכת בלילה ג' רוחות (שם).

רבינו חננאל

אמר רב הונא בריה דרב יהושע (אתא דגרש ודבי בארי) ונתי מברא. פ"ה דגרש ודבי בארי. פ"ה מולאיתא (דביקים) גבוהים אוקנון. ת"ר הבא לרבעה מרבעה בריבוע העולם, נותן צפונה לצפון העולם (וידרומה לדרום העולם). הורוצה לכיוון צפון העולם יראה מקום

פס קיצר. שוגד"ר בלע"ז: **סומי וקרסי**. לא מעלו כך שמעמי. ונראה בעיני תומי וכרתי מעלי והכי תניא (צ"ק דף פב.) חמשה דברים נאמרו בשום משציע משחין ומאחיל הפנים ומרבה את הזרע והורג כינה

שצמעים וכרישין נמי תניא בצרכות (דף מד:) דיפין לבני מעים: שום

ירק. אני שמעתי לנגאי ואני אומר לשבח: עליו. קשין אמהות יפין. אמהות שרשין: **צימות החמה**. יפין קשנין. מוקינין. מפני הטורח: צי בירי וצי גרש. צ' עיירות וש צין זו לזו מעלות ומורדות וכן מוליתתא: **אוקנון**. הזקיניני: **נרצווע** של עולם. כדמפרש ואזיל: **נוטן** **פאונג** **לפון** **עולם** ודרומה לדרום עולם. ולא באלכסונו של עולם: וסימינד. אס אינך יודע לכיון לפון ודרום: עגלה **בלפון** ועקר דדרום. מולות הן: **אס אינו יודע לרבעה נרצווע** של **עולם**. שאינו מכיר במולות הללו: **מרצעה ממן התקופה**. לפי הילוך סיבוב החמה ניכר איזו רוח דרומית ואיזו רוח צפונית: **חמה יונאה ביום ארוך**. אותו רוח שאתה רואה שחמה יונאה ביום ארוך של ימי תקופת תמוז (ה) יונאה בלידו האחד ושוקעת בלאתו רוח עלמנו בלידו האחר: **זהו פני לפון**. לפי שהחמה לעולם ביום ממזרח לדרום מהלכת כדאמר קרא (קהל א) הולך אל דרום והליכת החמה ביום היא אכל בלילה אינו הולך אלא סובב מחוץ לכיפה וציוס הארוך עומדת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת מזרח דרום ומערב ושוקעת בקרן צפונית מערבית ובלילה סובבת פני לפון ולמחרת היום נקצר מעט ואינה יונאה בקרן אלא נמשכת מן הקרן ולמזרח מעט ויונאה ובערב שוקעת בתוך המערב משוך מן הקרן מעט ובלילה סובבת אותו מעט וכל הלפון ומעט ממזרח יותר מליל של אמש וכן כלל יום עד שיונאה בתקופת תשרי בלמנע המזרח ושקועת בלמנע המערב לפיכך היום והלילה שזין ועדיין בכל יום נמשכת ללד דרום ויונאה ובשקיעתה נמשכת ללד דרום ושוקעת עד שיונאה ביום בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ומהלכת דרום ללדו ושוקעת בקרן מערבית דרומית והיינו דקאמר חמה יונאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זהו פני **דרום: פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן**. ביום צימיס הארוכין פעמים מסבבתן בלילה צימי תקופת טבת: ליסגוה להני כללי. דאמרן לעיל חמה יונאה ביום ארוך כו': או כחלת היום או כחלת הלילה כו'. לפי שהמאורות נתלו בחתילת ליל רביעי בשבת וצחדש ניסן ומות החמה שס"ה ימים ושש שעות חסוב אותן כולם כשיציעיות וישאר בידך יום ורביעי נמאלת תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי לשנה השלישית כחלתת יום ו' ובשנה הרביעית בחצי יום שבת וכן לעולם יום ורביעי צין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה ולעולם הן כלות צא' מן הרביעיות הללו: ואין תקופה תמוז נופלת אלא באחם ומחלה או בשבע ומחלה או ביום או בלילה. כשמתקופת ניסן נופלת בתחלת היום אותו של תמוז בשבעה ומחלה ביום וכשתקופת ניסן בחצי היום של תמוז צא' ומחלה בלילה לפי צא' שעות ומחלה ביום קצר זהו פני **דרום: פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן**. ביום ארוך של תקופת תמוז או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה י ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי

כאן בעליין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פ"ה דעלין קשין ואמהות יפין אמהות שרשין צימות החמה יפין שמלננין הגוף צימות הגשמים קשין משמע לפירושו דעלין לעולם קשין ואפי' אמהות אינן יפין אלא צימות החמה ותימה דצפרק

קמא דע"ז (דף יא.) אמר גבי אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא נזון ולא חזרת לא צימות החמה ולא צימות הגשמים ונראה לפרש דכאן צימות החמה וכלן צימות הגשמים כלומר עלין ואמהות חד מעלי צימות החמה וחד מעלי צימות הגשמים ואית ספרים דגרסי ואיציעית אימא הא והא בעלין אכל (א) באמהות לעולם מעלו: **ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה**. וקשה לר"י דאס יש לעולם צין ביום קצר וצין ביום ארוך י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה אס כן אין התקופות שוות ולעולם האחת ארוכה מהאחרת שאס תפול תקופת ניסן כחלת ליל ד' תפול תקופת תמוז צו' שעות ומחצה בלילה ותקופת תשרי צג' שעות ביום הרי במקום ו' שעות ומחלה הקטנות שצילל תמוז שלא נפלה תקופת תמוז כחלת לילה אזו משלימין לה (ה) צ"א יום ו' שעות ומחלה בלילי תשרי שהן צינויות וגם צו' ומחלה שנסוף תקופת ניסן העודפות על צ"א היו קצרות ובתקופת תמוז היו צינויות ואס נאמר שהשעות לעולם שוות וציוס ארוך וצלילה ארוך י"ח שעות וצלילה קצר ו' או להפך לא משכתת הא דאחרת אין תקופת ניסן נופלת אלא כו' אין תקופת תמוז נופלת אלא כו' וכן שארי התקופות כולנן וגם לא משכתת הא דאמרין צפרק מפנין כסופו (שבת דף קטט:) דבתלתא בשבתא ובמעלי שבתא קאי מאדים ו צווגי ובשאר יומי דבשאר יומי קאי ובחצי לא קאי: פלגא

נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה י ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי

נו.

כאן בעליין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פ"ה דעלין קשין ואמהות יפין אמהות שרשין צימות החמה יפין שמלננין הגוף צימות הגשמים קשין משמע לפירושו דעלין לעולם קשין ואפי' אמהות אינן יפין אלא צימות החמה ותימה דצפרק קמא דע"ז (דף יא.) אמר גבי אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא נזון ולא חזרת לא צימות החמה ולא צימות הגשמים ונראה לפרש דכאן צימות החמה וכלן צימות הגשמים כלומר עלין ואמהות חד מעלי צימות החמה וחד מעלי צימות הגשמים ואית ספרים דגרסי ואיציעית אימא הא והא בעלין אכל (א) באמהות לעולם מעלו:

ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה. וקשה לר"י דאס יש לעולם צין ביום קצר וצין ביום ארוך י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה אס כן אין התקופות שוות ולעולם האחת ארוכה מהאחרת שאס תפול תקופת ניסן כחלת ליל ד' תפול תקופת תמוז צו' שעות ומחלה בלילה ותקופת תשרי צג' שעות ביום הרי במקום ו' שעות ומחלה הקטנות שצילל תמוז שלא נפלה תקופת תמוז כחלת לילה אזו משלימין לה (ה) צ"א יום ו' שעות ומחלה בלילי תשרי שהן צינויות וגם צו' ומחלה שנסוף תקופת ניסן העודפות על צ"א היו קצרות ובתקופת תמוז היו צינויות ואס נאמר שהשעות לעולם שוות וציוס ארוך וצלילה ארוך י"ח שעות וצלילה קצר ו' או להפך לא משכתת הא דאחרת אין תקופת ניסן נופלת אלא כו' אין תקופת תמוז נופלת אלא כו' וכן שארי התקופות כולנן וגם לא משכתת הא דאמרין צפרק מפנין כסופו (שבת דף קטט:) דבתלתא בשבתא ובמעלי שבתא קאי מאדים ו צווגי ובשאר יומי דבשאר יומי קאי ובחצי לא קאי: פלגא

נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה י ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת תמוז נופלת אלא או בלבנה או בצדק: תנו

או כחלת היום או כחלת הלילה כו'. לפי שהמאורות נתלו בחתילת ליל רביעי בשבת וצחדש ניסן ומות החמה שס"ה ימים ושש שעות חסוב אותן כולם כשיציעיות וישאר בידך יום ורביעי נמאלת תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי לשנה השלישית כחלתת יום ו' ובשנה הרביעית בחצי יום שבת וכן לעולם יום ורביעי צין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה ולעולם הן כלות צא' מן הרביעיות הללו: ואין תקופה תמוז נופלת אלא באחם ומחלה או בשבע ומחלה או ביום או בלילה. כשמתקופת ניסן נופלת בתחלת היום אותו של תמוז בשבעה ומחלה ביום וכשתקופת ניסן בחצי היום של תמוז צא' ומחלה בלילה לפי צא' שעות ומחלה ביום קצר זהו פני **דרום: פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן**. ביום ארוך של תקופת תמוז או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה י ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי

טבת ותקופת תמוז. בשבעה שמות נקרא שער סוד שער התורן, שער החרסית, שער איתון, שער חדש, שער העלין, שער היסוד כו'. ומפורשים כולם. אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רביעי היום או בתחילת היום או בתחילת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה. ואין תקופת תמוז נופלת אלא בא' ו', ואין תקופת טבת נופלת [אלא] ב' יד' כד' שתיפול תקופת ניסן בתחלת היום ותקופת תמוז בשבע שעות. ותקופת תשרי בג' שעות. ותקופת טבת ב' שעות. ושנה אחרת ואט"ד אמר שמואל אין בין תקופה לתקופה אלא ו' שעות ומחצה, ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. אילו כולן פשוטות הן. ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות. ואין תקופת טבת נופלת בצדק שמייבשת אילנות, והוא דאיתליד לבנה או בלבנה או בצדק.

עין משפט ונר מצוה

יח א מוי פכ"ח מ' שפת הלכה ז טוש"ע ס' שנת סעף ג: יב ב מוי פי"ג ופי"ב מהל' קה"ס: כ ג מוי פ"ט שם הל' ד סמג עשין מז טור א"ח ס' סמח: כא ד מוי שם הל' ד טור א"ח שם:

רבינו חננאל (חמשך)

תשרי וזרחת מחלון נגה והולך וסובב בקרן דרומית חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון בילגה. בתקופת טבת ותשרי סובב בקרן דרומית (כמימין) [במימין] אקיאנטס בין קצות השמים לקצת הארץ כרי לפיכך היום והלילה שוין. נמצאת החמה עולה וזורחת מתקופת ניסן עד תקופת תמוז, באמצע הקריע ולצפון, מהלכת ביום במקום שזורחת כנגד הנשאר מן המזרח כולו, ובמערב עד שמגיע כנגד המקום שזורחת ממנו ושוקעת בו. וכן בכל יום יום עד תקופת תמוז. בתקופת תמוז וזרחת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת ביום מזרח ודרום ומערב ושוקעת בקרן מערבית צפונית עד טבת. ומתקופת טבת חוזרת החמה ועולה כנגד הדרום בכל יום יום עד שחוזרת בתקופת תשרי באמצע המזרח, עולה והולכת בכל יום עד שחוזרת בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית. נמצא החמה מהלכת מזרח ומערב פעמים ביום ופעמים בלילה. אבל בדרום לעולם מהלכת ביום, ובצפון לעולם בלילה. ולא נתיאת לעולם ביום ברוח צפונית, ולא בלילה ברוח דרומית. וזהו שכתוב (צפון בלילה) [והולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה] סובב הולך הרוח וכו' (זהו) ופני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן. זו דרך זו השמורה ובעלי כוכבים טוענים עליהם. ובא רב משרשיא ודחה דברי רבי יוסי ואמר ליתנהו להני כללי, מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית, ולא שקעה בקרן מערבית צפונית, וכן לא ודחה מקרן מזרחית צפונית, ולל שקעה בקרן מערבית דרומית. תמיד שאין ישראל א"ר יוסי מ' שאין יכול [לכרוין] את הירוחות, ללמוד מן התקופה במקום שהחמה וזרחת בתקופת תמוז עד מקום שזורחת בתקופת טבת, אילו פני מזרח. ומקום ששוקעת בתקופת טבת עד מקום ששוקעת בתקופת תמוז אילו פני מערב. והשאר פני צפון ודרום, כדכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון. ויחא בשילה ובבית עולמים דכמה יגיעות יגעו הנביאים לעשות המזרחי להיות החמה מצומצמת בו בתקופת

העגלה בשמים, והוא מקום צפון העולם, וכשנתן ימינו לדרום ושמאלו לצפון, לפניו מזרח ואחוריו מערב. בא ר' יוסי ואמר הין כן הוא כי עגלה בצפון ועקרב בדרום, מיהו לאו כל אדם יכול לכונן כיוון זה בקביעות הכוכבים, אלא נוה לו לרבעה בסביבות התקופה. כיצד, מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז והוא חלון (פעמון) [נעמון] והולך וסובב לאחוריו ומהלך כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב, זהו פני צפון. ומקום שהחמה זורחת בו בתקופת טבת מחלון בילגה, והולך ויורד ושוקעת כנגדו במערב, זה פני דרום. תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה באמצע מזרח ושוקעת באמצע [מערב]. בתקופת ניסן (ו) וזרחת מחלון תעלומה והולך וסובב בקרן צפונית חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון [נעמון]. בתקופת